

Kaynaklarda Dizfûl adına VI. (XII.) yüz-yıldan önce rastlanmaz. Daha önce şehir, bugünkü Dizfûl'ün 11 km. kuzeyinde ve demiryolu üzerinde bulunan küçük Andâlmışk (Andâmişk) yerleşim merkezinin adıyla tanınıyordu. Bizanslı tarihçi Prokopios'un *Caesareensis* adlı eserinde bahsettiği (I. kitap, V, 7-9, 28, 29), İran'daki içinde yüksek şahsiyetlerin tutulduğu ve ölümü göze almadan kimsenin adından söz edemediği "unutulmuş kale"nin bir Ermeni kaynağında Andâmişk adıyla anılmasından, Arap ve İranlı müelliflerin de naklettikleri bu rivayetin Dizfûl Kalesi'nden kaynaklandığı ve bu kalenin geçmişinde kötü bir şöhrette sahip olduğu anlaşılmaktadır. Eski Arap coğrafyacıları Dizfûl'ü Kasrû'r-Rûnâş, Kantaratû'r-Rûm, Kantaratû'r-Rûd ve Kantaratû'z-Zâb (Zâb Köprüsü) adlarıyla anarlar.

Sâsânîler döneminde bir süre Cündişâpûr'un gölgesinde kalan Dizfûl, XI. yüzyıla doğru bu şehir yıkıldıktan sonra parladı; ancak o dönemin sulama sisteminin de harap olması yüzünden uzun süre sıkıntı çekti. Moğol tahribatından kurtulan Dizfûl sonradan İlhanlılar'ın egemenliği altına girdi; 1393'te de Timur tarafından fazla bir mukavemetle karşılaşmadan fethedildi. Kısa bir süre sonra Safevîler'in cediti Şeyh Safî'nin torunu Hoca Ali Dizfûl'e gelerek halkını Şîleştirdi. Nâdir Şah da birçok defa buraya geldi ve şehri Lurlar'a karşı korumak için birkaç kilometre kuzeydoğuda Diz-i Şâh adıyla bilinen bir kale yaptırdı. Feth Ali Şah'ın oğullarından Muhammed Ali Mirza XIX. yüzyılın başlarında ünlü köprüyü tamir ettirdiyse de 1832'deki bir su taşkını tamir edilen yerleri götürdü. Bugün köprü birkaç gözü hariç asıl şekliyle onarılmış durumdadır. XIX. yüzyılda ülkeye getirilen çivit tarımı ile önce-leri büyük ölçüde ürün elde edildi; ancak daha sonra yabancı boyaların ithali çivit tarımını ve buna bağlı sanayii tamamen köreltti. Dizfûl tarihte, ham maddesini Vâsıt ve Basra arasında Dicle ve Fırat nehirlerinin aşağı mecrasını meydana getiren Batîha'daki sazlıklardan sağladığı kamış kalemleriyle şöhret yapmış, ayrıca keçe ve beygir örtüleriyle de tanınmıştı.

Dizfûl 1883'te Şüster'de veba ve kolera salgını baş göstermesi üzerine Hûzistan'ın merkezi oldu. 1907'de 15.000 olduğu bilinen nüfusu 1986 sayımına göre 151.420'dir. Tarihte şehir halkının büyük bir kısmının Hz. Peygamber'in so-

yundan geldiğine inanılırdı. Şehirde otuz beş cami ve pek çok velî türbesi vardır; özellikle Rûbend adı verilen semtteki Sultan Hüseyin'in, Sûs'ta (Şuş) bulunan Dânyâl peygamberin mezarına çok benzeyen anıt kabri ünlüdür. Dizfûl'de genellikle kum taşından yapılmış olan evlerin altında yazın şiddetli sıcaklarında sığınan serdâblar (yeraltı odası) bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Makdisî, *Ahşenû't-tekâşim*, s. 405; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, IV, 357; Müstevfî, *Nüzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 111; G. Le Strange, *The Lands of Eastern Caliphate*, London 1966, s. 238-239; *Serşumâr-ı Umûm-i Nûfûs ve Mesken* (1365) (nşr. Merkez-i Âmâr-i İran), Tahran 1367 hş., s. 7, 23; Abdülhüseyin Saidiyan, *Serzemîn ve Merdûm-i İran*, Tahran 1369 hş., s. 598; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XII, 597-598; DMF, I, 978; M. Streck, "Dizfûl", *IA*, III, 627-628; L. Lockhart, "Dizfûl", *EJ* (İng.), II, 350-351.

TAHSİN YAZICI

DOBRUCA

Bugün Romanya
ve Bulgaristan sınırları içinde
bulunan bir bölge.

Batısında ve kuzeyinde Tuna ve bunun kollarından Lom ve Pravadi, doğusunda Karadeniz, güneyinde Deliorman yer alır; coğrafi yapı ve iklim bakımından Romanya ve Bulgaristan'dan farklıdır. Kuzeyde bulunan ve fazla yüksek olmayan dağ silsilesi Maçin'den Tulça (Tulcea) şehrinin güneyine kadar uzanır; Dobruca'nın ortalarında alçalır; doğudan batıya doğru uzanan Ovidin, Mecidiye, Boğazköy hattında bayır şeklini alır; güneyde tekrar yükselmeye başlar. Dobruca'nın güneybatısı eskiden sık ormanlarla kaplı olduğu için bu bölge öteden beri Deliorman diye adlandırılmıştır. Romanya'nın Teleorman vilâyetinin adı da buradan gelir. Dobruca'da bulunan başlıca göller Razelm, Semeika, Sinoe, Babadağı, Sütgöl ve Taşavul'dur. Köstence'nin güneyindeki Tekir gölünün suyu birçok deri hastalığı ve romatizmal hastalıklar için faydalıdır. En kuzeyde, belli saatlerde sularının aldığı renkten dolayı Morgöl adıyla anılan bir göl daha bulunmaktadır. Hayvancılığın da yapıldığı Dobruca'nın süt ürünleri meşhurdur. Hemen tamamen su ile çevrilmiş tabii bir yarımada özelliği taşımasına rağmen Dobruca'da kara iklimi hüküm sürer. Ancak bölgenin güneyinde kış oldukça yumuşak geçer. Bölgede küçük fakat yazları kuruyan nehirler de vardır. Bunların oluş-

turduğu sazlıklarda çeşitli kuş ve hayvanlar barınır. Romanya'da 1944 yılında iktidarı ele geçiren komünist idare, Dobruca'nın verimli topraklarından daha fazla ürün almak için bölgeyi sulama tesisleriyle doldurmuş, fakat Tuna'dan ölçüsüz su çekilmesi toprağı yıpratmış, bu da zamanla iklimin olumsuz yönde değişmesine sebep olmuştur.

Dobruca'nın siyasî tarihini stratejik mevkii tayin etmiştir. Rusya ve Ukrayna steplerinden İstanbul'a ve Ege'ye giden en kısa yolun Dobruca'dan geçmesi, bu bölgenin en eski tarihlerden beri çeşitli kavimlerin geçit yeri olmasına sebep olmuştur. Bu kavimlerin her biri Dobruca'da çeşitli izler bırakmıştır. Osmanlılar da Dobruca'nın bu stratejik mevkiinden faydalanmışlar, Lehistan ve Rusya'ya yönelik seferlerde, Kırım Hanlığı ile bağlantılarda hep bu bölgeyi kullanmışlardır.

Dobruca'nın bilinen en eski halkı Traklar ve Getler'dir. Milâttan önce VII. yüzyılda Helenler'in de ticaret amacıyla Karadeniz sahillerine giderek yerleştikleri ve bazı koloniler (Histria / Karanasuf, Temis / Köstence, Kallatis / Mankalya, Di-onysopolis / Balçık) kurdukları bilinmektedir. Daha sonra İskitler Dobruca'ya yerleşmiş ve Scythiaminor (Küçük İskitler) şeklinde bölgeye adlarını da vermişlerdir. İskitler'den sonra burada bir süre Germanler kalmış, ardından Romalılar milâttan önce 29'da Dobruca'yı işgal ederek yaklaşık 250 yıl bölgede hâkimiyet kurmuşlardır. Romalılar'dan kalma anıtlar arasında, Adamelişi köyünde bulunan ve Romalılar'ın Daklar'ı yenmesi şerefine milâttan sonra 109'da dikilen 40 m. yüksekliğindeki sütunun önemli yeri vardır. Milâttan sonra 250 yıllarında Dobruca'yı Gotlar istilâ etmiş, bir süre sonra da Hunlar gelerek Roma idaresini zor durumda bırakmışlardır.

VI ve VII. yüzyıllarda kuzeyden Avarlar ve Slavlar'ın girmesi üzerine Roma idaresi Dobruca'nın ortasında uzun bir müdafaa duvarı inşa ettirmiştir. Bu duvarın izlerine hâlâ rastlamak mümkündür. Romalılar istilâ kuvvetleriyle başa çıkamayınca Dobruca'dan çekilmiş, bölge XIII. yüzyıla kadar kuzeyden gelen Türk kavimlerinin istilâsına mâruz kalmıştır. Volga Bulgarları, Asparuh'un (Isperich) idaresinde 678 yılında Tuna'yı geçerek Dobruca'nın kuzeyinde İsakça ve Nikulitzel bölgesinden güneye kadar uzanan topraklar üzerinde yaşayan Slavlar'ı hâkimiyetleri altına almışlardır. Ancak

zamanla Slavlaşan Türk Bulgarları (Proto Bulgarlar) 681 yılında bir devlet kurmayı başarmışlar ve bir süre sonra Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'na karşı bağımsızlıklarını ilân etmişlerse de Ortodoks Hristiyanlığı'nı kabuldten sonra tekrar Bizans'ın nüfuzu altına girmişlerdir. Bulgarlar'ın ve Balkanlar'a gelen öteki kavimlerin en büyük amacı bağımsızlıklarını kazanmak ve Bizans İmparatorluğu'nun merkezi İstanbul'u almaktır. Fakat Bizans İmparatorluğu 1018'de Bulgar Devleti'ne son vererek Dobruca üzerindeki hâkimiyetini XIII. yüzyılın sonuna kadar sürdürmüş, Dobruca ve bugünkü Bulgaristan'ın kuzeydoğusunu bir eyalet haline getirerek Silistre'den idare etmiştir. Dobruca'da Bizans idaresi, yaklaşık olarak ikinci Bulgar devletinin kuruluş yılı olan 1186'ya kadar sürmüştür. Ancak bundan çok önce 1048 yılı civarında Peçenekler'in Kuzey Dobruca'ya gelerek yerleştikleri bilinmektedir. Savaşçı fakat sayıları az bir Türk kavmi olan Peçenekler'den kalma bir köy olan Pecineaga halen bu adla anılmaktadır. Daha sonraki yıllarda Uz (Oğuz) Türkleri, XII. yüzyıl başlarında ise Kuman, Kıpçak ve diğer bazı Türk kavimleri Dobruca'ya gelmişler ve Peçenekler'in siyasi nüfuzu altına girmişlerdir. Ancak Bizans Kumanlar'la anlaşarak Peçenekler'i 1091'de mağlûp edince sınırlarını Kumanlar'a açmış, Balkanlar'ın güneyine ilerleyen bu Türk kavmi Bizans kilisesinin tesiri altına girerek Ortodoks Hristiyanlığı'nı kabul etmiştir. 1186'da Kumanlar tarafından kurulan ikinci Bulgar devleti varlığını, Dobruca'nın 1241'de Moğollar tarafından istilâsına kadar sürdürmüştür. Esasen İstanbul'un 1204-1261 yılları arasında IV. Haçlı ordusunun işgaline mâruz kalması, bu bölgedeki Bizans nüfuzunun iyice azalmasına sebep olmuştu. Moğol hâkimiyetine giren Dobruca, böylece hem Bizans hem de Bulgarlar'a karşı muhtariyet kazanarak bağımsız bir gelişme göstermiştir.

Selçuklu Türkleri'nin Balkanlar'a ve Dobruca'ya geçişleri bu sıralarda olmuştur. Sultan II. İzzeddin Keykâvus Moğollar'a yenilince bazı taraftarlarıyla 1263-1264 yıllarında Bizans İmparatorluğu'na sığınmıştır. İmparator VIII. Mihail (Mikhail) Paleologos, bunlardan Sarı Saltuk'un bulunduğu bir grubu Kuzey Dobruca'ya Batı Karadeniz sahillerine yerleştirmiştir. II. İzzeddin Keykâvus ise Bizans imparatoruna düzenlediği bir komplo se-

bebiyle bir süre Enisala (Yeniköy) Kalesi'nde hapsedilmiştir. Babadağı'na yaklaşık 10 km. mesafede bulunan bu kalenin kalıntıları bugün de mevcuttur. Keykâvus'a izâfetle Gagauzlar olarak bilinen bu Selçuklu Türkleri hâlâ varlıklarını sürdürmektedirler. Saltuk Baba'nın maiyetindeki Türkler, başta adını bu zattan alan Babadağı olmak üzere Dobruca'da birçok yerleşim merkezi kurmuşlardır. Bazı yazarların, Babadağı'nın eski adının Vicus Novus veya Vicus Petra olduğunu belirtmeleri ise doğru değildir. Vicus Novus Enisala olup Vicus Petra, Babadağı gölü denize bağlı bir körfez iken onun kenarında kurulmuş eski bir limanın adıdır. Türkler'in buralara gelişleri sırasında körfez denizle bağlantısı kesilmiş bir tatlı su gölü durumundaydı ve buradaki liman da ticarî önemini kaybetmişti. Bu sebeple Babadağı kasabası göle 2-3 km. mesafede iki tepe arasında Türkler tarafından kurulmuştur.

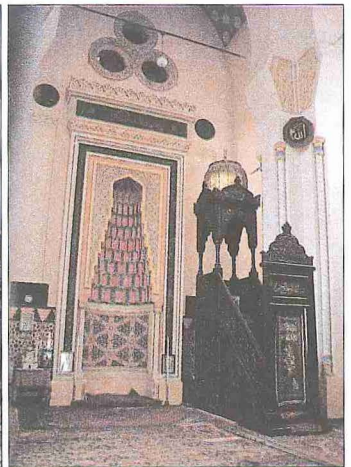
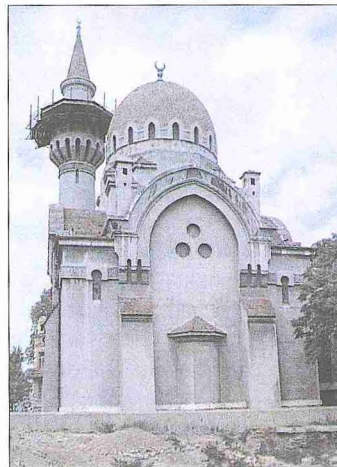
Dobruca'da devlet kuran ilk Türk Balık'tır (Balika). Adını Türkçe balıktan alan Balık'in kurduğu devlet, desteğini Dobruca'nın güneyinde yaşayan hristiyanlaşmış Oğuzlar'dan (Gagauzlar) almıştır. Balık'in Dobrotiç adındaki kardeşi bir yıl İstanbul'da kalmış, Bizans imparatoru ile akrabalık kurmuş, 1359'da Kuzey Dobruca'yı işgal ederek Venedik ve Bizans'la yakın ilişkiler içinde olmuştur. Burada ilk müstakil devleti kuran Dobrotiç bölgeye kendi adını vermiş, Dobruca adı "Dobrotiç'in ülkesi" anlamında ortaya çıkmıştır. Dobrotiç'in oğlu Ivanko zamanında Dobruca iktisadî bakımdan çok gelişmiştir.

Dobruca'nın Osmanlı idaresine giriş tarihi kesin olarak belli değildir. Güney Dobruca'nın en önemli şehri olan Silistre, Tırnova Çarı Şişman (Susmanos) tarafın-

dan I. Murad'a verilmiştir. Dobruca Hâkimi Ivanko da bu tarihlerde karşı koymaksızın, hatta bir rivayete göre gönüllü olarak Osmanlı hâkimiyetini kabul etmiştir. Ancak Silistre valisi şehri Osmanlılar'a teslim etmeyince savaş yeniden başlamıştır. Bu karışık durumdan faydalanmak isteyen Eflak Beyi Mircea, 1388'de kısa bir süre Dobruca'nın güneybatı kısmını ele geçirmişse de 1394'te Yıldırım Bayezid tarafından mağlûp edilerek Dobruca'yı terketmek zorunda kalmıştır. Mircea Ankara Savaşı'ndan sonraki karışıklıklar sırasında tekrar Dobruca'ya girmiş, Çelebi Mehmed'e karşı Mûsâ Çelebi'yi desteklemiş, ancak 1416'da Çelebi Mehmed'e yenilmiştir. Çelebi Mehmed Dobruca kalelerini fethetmekle kalmamış, Eflak'ı da ele geçirerek Mircea'ya Osmanlı hâkimiyetini kabul ettirmiştir (1419). Böylece Osmanlı idaresine giren Dobruca 460 yıl kadar Türk hâkimiyetinde kalmıştır. Bir ara Kazıklı Voyvoda diye bilinen Eflak Beyi Vlad Tepeş'in istilâsına mâruz kalan bölge halkı büyük zarar görmüş, bu sırada 40.000 kadar müslüman öldürülmüştür.

Osmanlılar zamanında askerî, idarî bir üs ve geçit yeri olarak kullanılan Dobruca'nın halkı eskinci, müsellemler, cambaz, tatar gibi sınıflara ayrılmış ve bunlar askerî amaçlarla istihdam edilmiştir. Bunlardan Dobruca Tatarları Osmanlı ordusunun önemli yardımcı unsurlarındandı. Bölgede yaygın halde bulunan Çingene'ler ise ayrı bir statüye bağlanmıştı. Uzun süre Silistre'den idare edilen Dobruca'nın idarî ve askerî ağırlığı zamanla Babadağı'na kaydırılmıştır. Dobruca'nın kuzey kısmı 200 yıl kadar bir serhad bölgesi olarak ün kazanmış, serhad felsefi halkın ruhuna ve kültürüne işlemiştir. Baba Sarı Saltuk'un şehri olan Ba-

Kraliçe
Mariya
Camii ve
içinden
bir görünüş -
Köstence /
Romanya

badağı, XV-XVII. yüzyıllarda kuzeye yönelik seferlerin idarî-askerî merkezi olmuştur. 1471 yılında Şehzade Cem, Boğdan seferi (1484) sırasında da II. Bayezid uzunca bir süre Babadağı'nda kalarak burada bazı imar faaliyetlerinde bulunmuştur. II. Bayezid, Malkoçoğlu Bâli Bey'e Silistre'nin idaresini vererek onu Boğdan sınır muhafızlığına getirmiş, böylece Osmanlılar tarafından Dobruca'ya ilk idareci tayin edilmiştir. Yavuz Sultan Selim, kayınpederi Kırım Hanı Mengli Giray'ın yardımıyla babasına karşı ayaklanmada kullanmak üzere bir kısım Kırım askerini Dobruca'ya yerleştirmişti. Kanûnî Sultan Süleyman da Boğdan seferi (1538) sebebiyle bir süre Dobruca'da kalmış, bu sırada Saltuk Baba'nın türbesini ziyaret etmiş, sürek avına çıkmış, ardından Tuna'yı geçerek Bender'i almıştır. İbrâil'in de fethinden (1543) sonra Türkler Dobruca'dan kuzeye yani Lehistan ve Boğdan'a gidecek yeni bir geçit elde etmişlerdir. Romenler'in Gecet (geçit) olarak adlandırdıkları ve Maçın kasabasına yaklaşık 7 km. uzaklıkta bulunan yer, halen Dobruca-Eflak arasında işleyen feribotlar tarafından iskele olarak kullanılmaktadır.

Osmanlılar'ın iskân politikası sonucu Dobruca halkının ekseriyetini müslüman Türkler oluşturdu. XV ve XVI. yüzyıllara ait tahrir defterlerindeki kayıtlar, bölgedeki yer adlarının çoğunun Türkçe olduğunu ve yoğun Türk yerleşmesinin meydana geldiğini gösterir. Bunun yanında Kuzey Dobruca'da Maçın, Karaharmanlık, Esterbend gibi halkın çoğu Hristiyan olan şehirler de vardı. Hristiyan köylerinin ekserisi tuz istihsalı vb. hizmetlerinden dolayı **avâriz***dan muaf tutulmuştu. Dobruca İstanbul'un tahıl, özellikle buğday ihtiyacının önemli bir

kısmını karşılardı. Karadeniz kıyısındaki birçok liman şehrinde büyük tahıl ambarları inşa edilmişti. Silistre, Tulça, İsakça, Maçın ve Hırsova limanlarından İstanbul'a ayrıca kereste, tuz, keçe ve esir sevkedilirdi. Hacıoğlupazarıcı, Mangalya ve Babadağı gibi şehirler haftalık alışveriş yerleri ve bütün bölgenin önemli ticaret merkezleriydi (Evliya Çelebi, III, 329 vd.).

Dobruca sık sık kuzeyden gelen Kazaklar'ın hücumlarına mâruz kalmıştır. Eflak ve Boğdan beyleri de fırsat buldukça Tuna'yı geçerek Dobruca'ya saldırmışlardır. XVI. yüzyıl sonlarında Babadağı, Eflak Beyi Mihail tarafından basılarak yakılıp yağmalanmış ve halkı güneye kaçmaya zorlanmıştır. Sultan II. Osman zamanında (1618-1622) Kazaklar mağlûp edildikten sonra Dobruca tahkim edilmiş, böylece bölge halkının emniyeti sağlanmış, ancak daha sonra yine özellikle deniz yoluyla Kazak saldırılarına hedef olmuştur.

1672 Kamanıçe seferi sırasında IV. Mehmed İsakça'da, ertesi yıl yapılan seferde ise Silistre'de kalmıştır. Hatta 1673 seferinde padişah Silistre'de kışlamak istemiş, fakat Hacıoğlupazarıcı'nda konaklaması uygun görülmemiştir. Kara Mustafa Paşa'nın 1678 yılındaki Çehrin Seferi sırasında Sultan IV. Mehmed iki ay Deliorman'da kalmıştır.

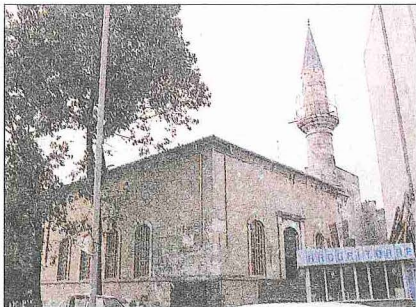
Dobruca'yı birkaç defa ziyaret eden Evliya Çelebi bölge hakkında oldukça geniş bilgi vermekte, özellikle Babadağı'ndan ve Sarı Saltuk'tan uzun uzadıya söz etmektedir. Evliya Çelebi'nin Dobruca'yı ziyareti, bölgenin nisbeten sükûnet içinde bulunduğu zamana rastlamıştır. Daha önce yapılan planlı iskân sayesinde XVII. yüzyılda Dobruca'nın hemen bütün kasaba ve köylerinin, dağ ve tepelerinin adlarının Türkçe olduğu, Dırstar'ın Silistre olması gibi bazı merkezlerin eski isimlerinin Türkçeleştirildiği, her yerde cami ve mektep bulunduğu görülmektedir. Meselâ Silistre'de kırk, Babadağı'nda yirmi sıbyan mektebi vardı. Dobruca'nın bir başka özelliği de çeşitli aşiretlerin sürgün ve bazı tarikat büyüklüklerinin sığınma yeri olmasıdır. Nitekim İsakça kasabasının adı Anadolu'dan kaçan İshak Baba'dan gelmektedir. Bu kasaba civarındaki köylerde yaşayan halkın büyük kısmı Anadolu kökenli kızılbaşlardan oluşmaktaydı. Bu halk 1932-1937 yıllarında Türkiye'ye göç edene kadar geleneksel lehçelerini, kıyafetlerini ve yaşayış biçimlerini aynen korumuştur.

Dobruca'nın güneyindeki Deliorman'da yaşayan Türk halkının büyük çoğunluğunu yine Anadolu'dan gelen kızılbaşlar oluşturmaktaydı. Ancak Dobruca'da Sünnî-Alevî farkı hiçbir zaman önem taşımamıştır.

XVIII. yüzyılda Rus Çarlığı'nın büyük bir devlet olarak ortaya çıkmasından sonra Dobruca'nın tarihi yeni bir safhaya girmiştir. 1768-1774 Osmanlı - Rus Savaşı'nda Rus orduları Tuna'yı aşarak Dobruca'yı işgal etmiş ve bölgeye büyük zarar vermiştir. Küçük Kaynarca Antlaşması ile Dinyepr nehrine kadar uzanan Osmanlı topraklarını işgal eden Ruslar, daha sonraki savaşları takip eden Yaş (1792) ve Bükreş (1812) antlaşmalarıyla da Tuna ve Prut nehirlerine dayanmışlar, Dobruca'yı daha yakından tehdide başlamışlardır. 1812'de Bucak, Bender ve Kili elden çıkmış, buralarda yaşayan Nogay, Tatar vb. müslüman halk Dobruca'ya veya Kuban'a göç etmeye zorlanmıştır. Varna civarında yaşayan Gagauzlar ve Bulgarlar ise Bucak'tan göç ettirilen müslüman köy ve kasabalarına yerleştirilmiştir. II. Mahmud 1837'de, oğlu Sultan Abdülmecid de 1846'da bölgeyi ziyaret etmişlerdir. 1850 yılında Dobruca'nın ziraî potansiyelini yerinde incelemek için bölgeye bir uzman gönderilmiştir. Bu tarihte Tulça, İsakça, Maçın, Hırsova, Babadağı, Köstence, Mangalya, Pazarlık, Balçık ve Silistre kazalarında 4800 Türk, 3656 Romen, 2225 Tatar, 2214 Bulgar, 1092 Kazak, 747 Lipovan, 300 Rum, 212 Çingene, 145 Arap, 126 Ermeni, 119 Yahudi ve 59 Alman ailesi vardı.

Kırım Harbi (1853-1856) sırasında Ruslar Dobruca'yı işgal etmişler, fakat Paris Antlaşması (1856) hükümlerine uyarak Tuna kıyısına çekilmişlerdir. Bu savaş sona ermeden önce Kırım halkından yüz binlerce kişi Dobruca'ya göç etmiş ve bunlar oraya iskân edilmiştir. Göçmenlerin merkezi, planları İstanbul'da çizilen ve masrafları hazineden karşılanan eski Karasu kasabasının yerinde kurulan Mecidiye (Medgidia) olmuştur. 1864'te Tuna vilâyeti teşkil edilince Dobruca buraya bağlanmıştır. Doksanüç Harbi sonunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Dobruca'nın kuzeyi Romanya'ya, güneyi muhtariyetini elde eden Bulgaristan'a verilmiştir. O sırada Kuzey Dobruca halkının % 65'ini, Güney Dobruca'nın ise % 80'ini müslüman Türkler oluşturmaktaydı. Yine bu savaştan ve özellikle 1883'ten sonra 90.000 kadar Türk

Aziye (Hünkâr) Camii - Köstence / Romanya

ve Tatar Türkiye ve Bulgaristan'a hicret etmiştir. 1910 yılında Romanya Dobrucası'nda 210.000 kişilik nüfusun sadece % 30'unu, Bulgaristan Dobrucası'nın 257.000 kişilik nüfusunun % 40'ını müslümanlar oluşturuyordu.

II. Balkan Savaşı'nın ardından imzalanan Bükreş Antlaşması ile (1913) Bulgaristan Dobruca'nın güneyini de Romanya'ya terketmiş, fakat Almanya'nın baskısıyla 1940'ta imzalanan Kraiova Antlaşması ile Güney Dobruca tekrar Bulgaristan'a verilmiştir. 1913-1940 yılları arasında bölgeyi Romenleştirmek isteyen Romen hükümeti Balkan yarımadasından birçok Ulah getirerek bunları Güney Dobruca'ya yerleştirmiştir. 1940'ta burada yaşayan Romenler Kuzey Dobruca'ya, kuzeyde yaşayan Bulgarlar ise güneye nakledilmiştir. Sovyet orduları Dobruca'ya 1944'te girmişler ve 1958'e kadar burada kalarak komünist rejimin kökleşmesini sağlamışlardır.

Romanya ve Bulgaristan, 1878'den sonra gerek Berlin Antlaşması hükümlerine uymak için, gerekse kendi nüfus sayılarının çok düşük olması sebebiyle bir süre Türkler'in haklarına saygı göstermişlerse de daha sonra baskı yaparak Türk halkını Türkiye'ye göçe zorlamışlardır. Toprak mülkiyeti giderek ellerinden çıkan Türkler, 1899'daki kuraklıktan kaynaklanan kıtlığın da tesiriyle kitle halinde Türkiye'ye göç etmişlerdir. Böylece Kuzey Dobruca'daki Türk unsuru süratle azalmış, bir Türk kasabası olan Babadağı'nın nüfusu da kısa sürede birkaç bin hânedan 1930'larda 200 hâneye düşmüştür. Burada faal tek medrese Mecidiye'ye nakledilmiş, Silistre'deki medrese ise kapatılmıştır. Mecidiye Medresesi'nin de kapatılmasından sonra imamsız kalan bazı köylerde ölüleri defnedecek kimse bulunamamıştır.

Osmanlı Devleti ilk demiryolunu 1860'ta Tuna'dan Boğazköy ile Karadeniz-Köstence arasında inşa ettirmiştir. Daha sonra Romen hükümeti bu demiryolunu Hacıoğlupazarcığı'na ve kuzeyde Babadağı'na, sonra da 1940'ta Tulça'ya kadar uzatmıştır. II. Dünya Savaşı'na kadar birçok sıkıntı ve baskılara rağmen Türk okulları Dobruca'da açık tutulmuş, hatta kadı mahkemeleri bile 1930'lara kadar çalışmış, bu arada Türkler birçok gazete yayımlayarak kültürel ve dinî faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Ancak cahil ve millî kimlikten mahrum müftülerin sorumluluğu altında yürütülen bu faaliyetler pek yapıcı olmamıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra komünist rejim bütün Türk okullarını ve gazetelerini kapatarak müftülükleri ve ileri gelenleri kendi propagandası için kullanmıştır. Bu arada Dobruca'da ziraat kolektifleştirilerek müslüman halkın toprakları elinden alınmıştır. Eskiden kendi ihtiyaçlarını karşıladığı gibi dışarıya et, süt, peynir, balık vb. gıda maddeleri satan Dobruca halkı komünist rejim zamanında sıkıntılı günler yaşamıştır.

Romanya Dobrucası'nın nüfusu halen 1 milyon civarında tahmin edilmektedir. Bu nüfusun % 10'u müslüman Türk olup bunların da üçte biri Osmanlı, diğerleri Kırım asıllıdır. Bulgar Dobrucası'nın nüfusu ise yaklaşık 500.000 kadardır ve bunun da % 35'ini Türkler oluşturmaktadır. Deliorman'ın dahil olduğu Silistre ve özellikle Tutrakan bölgelerinde Türkler çoğunluktadır. Dobruca'nın en kalabalık unsurları olan Türkler ve Çingene'lerden başka bu bölgede az sayıda yahudi, Ermeni, Rum ve Rus da yaşamaktadır. XIX. yüzyılda Kuzey Dobruca'ya yerleşen Almanlar 1945'ten sonra ülkelerine gitmişlerdir. Ruslar'ın en fazla bulundukları Kuzey Dobruca'da Slava Rusa, Slava Çerkeza, Jurilofka gibi köylerde "stara veri" (eski inançlılar) veya Lipovan adını taşıyan Ruslar yaşarlar. Bunlar Rusya'da Lipova nehri boyunca ikamet etmekteydiler. XVIII. yüzyılda Çar Petro'nun reformlarını reddederek inançlarını olduğu gibi muhafaza etmek isteyen bu Ruslar'ın Osmanlı Devleti'nden sığınma talepleri olumlu karşılanmıştır. Bunlara din serbestiyeti verilmekle kalınmamış, Razelm gölünde avlanma imtiyazı da tanınmıştır. Halen Slava Rusa'da (Kızılhisar) yalnız kadın keşişlerin ikamet ettiği Vovidenia ve yalnız erkek keşişlere tahsis edilen Uspenia manastırları

bulunmaktadır. Osmanlı hükümeti Çelikdere manastırlarını inşa etmek isteyen Romenler'e bu hakkı vermiştir. Romen Dobrucası Tulça ve Köstence vilâyetlerinden oluşmaktadır. Bulgaristan hükümeti ise kendi toprakları dahilindeki Güney Dobruca'yı ikiye bölmüş, batı kısmını Ruse'ye (Ruşçuk), doğu kısmını Var-na'ya bağlayarak Dobruca'nın tarihî birlik ve bütünlüğüne son vermiş ve Bulgarlaştırma yolunu tutmuştur.

Romen Dobrucası'ndaki Babadağı civarında Sarı Saltuk'tan başka birçok babanın mezarı daha vardır. Bunlardan, XVI. yüzyıldan kalma Gazi Ali Paşa'nın türbesi ve camii harap haldedir. Camide 1982'den beri namaz kılınmamaktadır. Babadağı'nda halen faal halde Osmanlı devrinden kalma üç çeşme ile birkaç ev bulunmaktadır. İsakça'daki cami ve baba türbesiyle Tulça, Hırsova ve Maçin'deki camiler ayakta. Buralarda yaşayan Türkler'in mevcudu 2000 civarındadır. Müslüman Türk halkının % 90'ı Köstence'de yaşamaktadır. Buraya bağlı Mangalya'da 1590'da inşa edilen İsmihan Sultan Camii bulunmaktadır. Bununla birlikte Mecidiye Medresesi, halkın çok acil imam ve hoca ihtiyacına rağmen hâlâ açılmamıştır. Ekim 1992'de Babadağı'nda ilk defa bir Sarı Saltuk sempozyumu düzenlenmiştir.

Bulgar Dobrucası'nın özellikle Deliorman bölgesinde Türk nüfusu kalabalıktır. Ancak Bulgaristan komünist diktatörü T. Jivkov'un isim değiştirme kampanyasında çok baskı gören Türkler, topraklarının ellerinden alınması yüzünden büyük ekonomik sıkıntı içine düşmüşler, kısmen de Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bulgaristan'ın Dobruca'nın tamamına sahip olma niyetine karşı Romanya kendisine ait kısmı Romenleştirme gayreti içinde olmuştur. Yakın tarihte Bulgar Dobrucası'nda da aynı durum daha vahim bir şekilde yaşanmış, her iki Dobruca'da Türkçe yer adlarının bir kısmı değiştirilmiştir. Tulça vilâyetinde 1822'de 120 Türk köyü varken 1992'de yalnız Çukurova, Kışla, Mahmudiye ve Beybucak adlı birkaç köyde toplam 200-300 Türk bulunmaktaydı. Köstence vilâyetindeki Türkler ise genellikle Köstence, Mecidiye, Mangalya gibi şehirlere bağlı kırk elli kadar köyde yaşamaktadır. Ancak bu köyler de tarihî benliklerini yitirmek üzeredir. Bölgeyi çok uzun süre ellerinde tutan Osmanlı Türkleri'nden kalan cami, türbe ve öteki sosyal binaların sayısı gittikçe azalmakta, böylece Dobruca-

Esmâhan Sultan Camii - Mangalya / Romanya

daki Türk nüfusu büyük bir varlık mücadelesi içerisinde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 329-370; Ion Ionescu de la Brad, *Voyage agricole dans la Dobroudja*, İstanbul 1850; *Loi d'organisation de la Dobrugia: Edition officielle: Bukarest, Imprimerie de l'Etat*, 1880; J. J. Nacian, *La Dobroudja*, Paris 1886; C. D. Pariano, *Dobrogea și Dobrogenii*, Köstence 1905; *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, I, 781 vd.; C. Moisil, *Numismatica Dobrogei*, Bükreş 1919; I. Simionescu, *Dobrogea*, Bükreş 1928; Radu Vulpe, *La Dobroudja à travers les siècles*, Bükreş 1930; Müstecib H. Fazıl (Ülküsal), *Dobruca ve Türkler*, Ankara 1940; I. Georgiev, *Dobrudzha v borbatu za svoboda*, Sofia 1952; Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler*, s. 26, 87, 88; D. Pippidi — D. Berciu, *Din Istoria Dobrogei*, Bucharest 1965; Razvan Theodorescu, *Bizant, Balcani, Occident*, Bükreş 1974; Feridun M. Emecen, "XVI. Asırda Balkanların Kuzeydoğu Kesiminde İskân Tip-leri ve Özellikleri Hakkında Bazı Notlar", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi-Tebliğler*, Ankara 1990, s. 543-550; Paul Wittek, "Yazijioghlu 'Ali on the Christian Turks of the Dobruja", *BSOAS*, XIV/3 (1952), s. 639-668; H. Stănescu, "Monuments d'Art Turc en Dobroudja", *SAO*, III (1961), s. 177-189; T. Mateescu, "Une ville disparue de la Dobroudja-Karaharman", *TED*, sy. 2 (1971), s. 297-343; Machiel Kiel, "The Türbe of Sarı Saltık at Babadağ-Dobrudja", *GDAAD*, sy. 6-7 (1977-78), s. 205-227; Kemal H. Karpat, "Ottoman Urbanism: The Crimean Emigration to Dobruca and the Founding Mecidiye", *IJTS*, III/1 (1984-85), s. 1 vd.; Aurel Decel, "Dobruca", *İA*, III, 628-643; Halil İnalçık, "Dobrudja", *El²* (Fr.), II, 625-629.

KEMAL H. KARPAT

DODOMA

Tanzanya Cumhuriyeti'nin Dârüsselâm'dan sonraki başşehri (bk. DÂRÜSSELÂM; TANZANYA).

DODURGA

Oğuz boylarından biri.

Kâşgarlı Mahmud (XI. yüzyıl) Oğuz boyları listesinde bu boyu on altıncı sırada Toturka imlâsı ile yazar ve damgasının şeklini verir. Reşidüddin ise (XIV. yüzyıl) Dodurga boyunu Bozoklar arasında ve Ay Han'ın oğullarından biri olarak gösterir, adını da şimdi telaffuz edilen şekilde kaydeder. Reşidüddin'e göre dodurga "ülke almak ve yönetmek" demektir. Ülüşü (Oğuz-eli'nin resmî toplantılarında koyunun etinden yiyeceği kısım) "aşığlı" ve onkunu (totem kuşu) kartaldır. Ancak Reşidüddin'in *Câmi' u't-tevârih*'i ile ona dayanan Yazıcıoğlu Ali Efendi'nin (XV.

yüzyıl) *Selçuknâme*'sindeki damgalar Kâşgarlı'dakine benzememektedir.

Destanî eserlerde ve vekâyi'nâmelerde bu boyun adı geçmez. Fakat Fahred-din Mübârek Şah'ın 1206 yılında Hindistan'da yazdığı eserinde zikredilen Oğuz boyları arasında Dodurga (Toturga) da görülür.

Yer adlarına gelince, XIV. yüzyılın birinci yarısında kaleme alınan Floransalı F. B. Pegolotti'nin eserinde Sivas'ın doğusunda ve ona bir konak mesafede gösterilen Dudriaga'nın Dodurga'yı ifade ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü aynı yüzyılın sonlarına doğru Sivas'ta yazılmış olan *Bezm ü Rezm*'de Zara ile birlikte bir yörenin adı olarak Toturga'ya rastlanır. Tahrir defterlerinde de aynı yer adı Dodurga şeklinde kaydedilmiş olup günümüze kadar gelmiştir. XVI. yüzyıla ait defterlerde yirmi dört kadar Dodurga adı görülür. Bu yirmi dört yer adından yedisi Bolu sancağında bulunmaktadır ve bunlardan biri kaza, diğerleri köydür. Yine Dodurga boyuna ait beş yer adına da Bolu'ya komşu Kastamonu sancağında rastlanmaktadır. Bütün bunlar Dodurga boyuna mensup pek kalabalık bir kümenin bu sancaklarda yerleşmiş olduğunu açıkça ortaya koyar. Geri kalan yer adlarından ikisi Karahisâr-ı Sâhib (Afyon), ikisi Menteşe (Muğla), ikisi de Sivas sancaklarında bulunmaktadır.

Yer adlarından başka yine XVI. yüzyılda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Dodurga adını taşıyan oymaklar da vardır. Bu oymaklar içinde nüfus bakımından en önemlisi Tarsus'un kuzeyinde yaşamakta ve boy beyi Esen'e nisbetle Esenlü adını taşımaktaydı. Esen Bey'in oturduğu yer şimdi bir köy olup Esenli adıyla anılır. Esenlü oymağı Bozca Dodurga ve Ertene (> Erdene) Bey Dodurgası adlarıyla iki kola ayrılmıştı. Bozca ile Ertenen'in Esen Bey'in oğulları olduğunda şüphe yoktur. 1519 yılında bu Dodurga oymağı otuz obadan (cemaat) meydana gelmişti. Bu obalardan her biri bir ekinliğe sahipti. Bundan başka adı geçen oymağın Kuzu ve Uzamış adlı iki köyü de vardı.

Diğer kalabalık bir Dodurga topluluğu Ulu Yörük arasında olup Turhal yöresindeki yedi kışlakta oturmaktaydı. Bu Dodurgalar'a Turhal Türkleri de deniliyordu. Kayda değer üçüncü Dodurga topluluğu da Diyarbakir bölgesindeki Boz-ulus'a dahil bulunmaktaydı. Bu kolun II. Selim devrinde (1566-1574) altı küçük obaya ayrılmış olduğu bilinmektedir.

XIX. yüzyılda İran'da Oğuz-eli'nin ensâb'ına dair yazılmış bir eserde Dodurgalar'dan kalabalık bir grubun Türkmen çölünde (Etrek ve Gürgen çayları arası) yaşadığı belirtildikten sonra onların dayanıklı ve hızlı koşan cins atlar yetiştirdikleri yazılmıştır. Burada Göklenler'i teşkil eden iki koldan Dodurgalar'ın kolunun kastedildiği şüphesizdir.

Bugün de Anadolu'da Dodurga adını taşıyan çeşitli yerleşim merkezleri mevcut olup bunlar Çorum iline bağlı Dodurga ilçesiyle Sandıklı (Afyon), Yenimahalle (Ankara), Bolu merkez, Mudurnu (Bolu), Çerkeş (Çankırı), Orta (Çankırı), Fethiye (Muğla), Boyabat (Sinop), Tokat merkez ve Ulus (Bartın) ilçelerine bağlı Dodurga köyleridir.

BİBLİYOGRAFYA:

Divânü lügati't-Türk Tercümesi, s. 57; Fahreddin Mübârekşah, *Târih* (nşr. E. Denison Ross), London 1927, s. 47, s. XIV ve fotokopi; Reşidüddin, *Câmi' u't-tevârih* (nşr. Behmen Kerîmî), Tahran 1338 hş., I, 40; Yazıcıoğlu Ali, *Selçuknâme*, TSMK, Revan, nr. 1390, vr. 25^{a-b}; F. B. Pegolotti, *La Pratica della merkatura* (nşr. A. Evans), Cambridge-Massachusetts 1936, s. 28; W. Heyd, *Histoire du Commerce du Levant au Moyen-âge*, Paris 1959, II, 114-115; Mirza Ebû'l-Kâsım Kâimmakam, *Mecmû'a*, Tebriz 1275, s. 144; Faruk Sümer, *Oğuzlar: Türkmenler*, İstanbul 1980, s. 256-258, 432, 461.

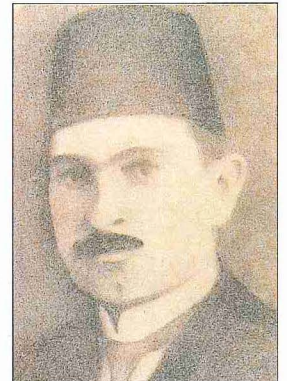
FARUK SÜMER

DOĞAN, Abdülhakim Hikmet

(1881-1955)

Makedonyalı eğitimci, yazar.

Üsküp'ün güneybatısındaki Gostivar'da doğdu. Kültürlü bir ailenin çocuğu olup memleketinde Hakim Efendi diye tanınmıştır. Ortaokulu Gostivar'da, liseyi İstanbul'da bitirdikten sonra Eczacılık Fakültesi'ne girdi. Ancak maddî imkânsızlıklar yüzünden üniversiteyi yarıda bıraktı ve Gostivar'a öğretmen olarak

Abdülhakim
Hikmet
Doğan